

Book Review : **BEYOND BEADS**

By : Bunchar Pongpanich (Thai with English translations)

Bangkok : Matichon Publishing House, 2009. 252

ISBN : 978-974-02-0310-0

Review by : Sayan Praicharnjit

Though the author, Bunchar Pongpanich, is accused of being outdated, he states at the end of the book that his aim in collecting beads was not to serve his own interests, but to save the beads for future research. Following his great teacher, Buddhadasa, the author presents his attempts at archaeological research on his beads (found in Southern Thailand) to be for the purpose of destroying “*self*”. Thus, this book is his first proposal in raising public consciousness concerning participation in bead management.

Matichon Publishing House described **Beyond Beads** as a type of documentary. After reading it thoroughly, I found this very readable book to be a suitable academic report for any group connected with archaeology, history, anthropology, community development or other related disciplines.

Beyond Beads is organized into five chapters. Chapter 1 presents the background and intention of this study. A description of the scientific research process used can be found in chapter 2, where results of bead classification and identification, based on types of raw material and their physical features, are also given. Large numbers of Thai names, unfamiliar to professional archaeologists, are used to name or group the beads illustrated in this book such as ; Indian Face or Suryathep, Lukpat Ta Takuapa and Luk Yor Chaiya. These names have been used for a few decades by bead looters, collectors and antique dealers. A weak point in this chapter is the incomplete presentation of bead types following the auspicious symbols. I feel the author could have endeavored to search out the ‘noble meanings’ of these bead groups. However,

his (only) partial empiricism does not, in the author's opinion, outweigh the benefits of publishing his findings. Chapter 3 provides information on key bead sites in Southern Thailand, including details on; Khao Sam Kaew and Tha Chana in Chumpon Province, Laem Pho–Chaiya in Suratthani Province, Takua Pa, Phukhao Thong, Bang Kluay and Bang Ro–Khuraburi in Phang Nga Province and Khuan Lukpat–Khlom Tom in Krabi Province. Chapter 4 maintains **Beyond Beads'** easy-to-read format and presents an archaeological report explaining the descriptive and comparative analysis of all types of beads. It also proposes ideas on the development of beads, production technology, provenances, resources, raw materials, dating and trades. The chapter ends with the interpretation of cultural meanings related to values, beliefs and other religious aspects. An interesting archaeological point I picked out of this book was that some types of beads dated back to between the 1st and 10th centuries A.D.

Unfortunately, according to my understanding of the views of professional and traditional archaeologists, most of the research results presented in this book could be considered of limited worth since the beads illustrated were collected from looting, rather than approved scientific study and excavation.

Overall, **Beyond Beads** is worth digesting. From my point of view, this is an influential book among professional and amateur archaeologists alike. It provides appropriate strategies for other bead collectors to adopt when presenting themselves to the public or when participating in bead management for public benefit. I recommend this book.

บทวิจารณ์หนังสือ

รอยลูกปิด...

หนังสือทรงอิทธิพลของคณาจารย์โบราณคดีนอกหลุม

สายันต์ ไพเราะชญจักร*

หนังสือโบราณคดีและที่เกี่ยวข้องกับงานโบราณคดีบนแผงหนังสือทุกวันนี้ ส่วนมากวนเวียนอยู่กับการหยิบเอาหลักฐานเดิมมาพิจารณาหาความจริงเชิงประจักษ์ สมบูรณ์แบบ เพื่อตอบคำถามในแนวมิจริง ไม่มีจริง หรือไม่ก็ “สันนิษฐาน” แบบกล้าๆ กลัวๆ จนคนอ่านก็ไม่แน่ใจว่าจะได้ความมั่นใจอะไรจากการอ่านหนังสือเล่มนั้นๆ บางเล่มใหม่ๆ ส่วนมากก็มุ่งนำเสนอความแปลก ความเก่า ความหายาก และก็มักหนีไม่พ้น วัจนของการชวนคนไปดู ชวนคนไปเที่ยวแบบหนังสือนำเที่ยว มีบ้างเป็นบางเล่มที่พยายามนำเสนอ “ความเป็นไปได้” ในการแปลความทางวัฒนธรรมหยิ่งลึกจนถึงขั้น แห่ง “อริยสัจ” ที่แฝงฝังอยู่ในหลักฐานทางโบราณคดีต่างๆ ว่า สิ่งนั้น คืออะไร? ทำไมจึงมีสิ่งนั้น? คนโบราณสร้างและสืบทอดสิ่งนั้นๆ เพื่อความมุ่งหมายใด? และมีการปฏิบัติหรือจัดการสิ่งนั้นๆ ร่วมกันในทางวัฒนธรรมกันอย่างไรสังคมของยุคสมัยนั้นๆ จึงมีสันติสุขอย่างยาวนาน? อย่างที่ท่านพุทธทาสได้บันทึกความคิดของท่านเกี่ยวกับ “โบราณคดี” ว่ามีทั้งที่เป็น “อวิชา” และที่เป็นหนทางถึงความดับทุกข์ และหลุดพ้นจากสภาวะ “ตัวกูของกู” ได้

ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ คือ นายแพทย์บัญชา พงษ์พานิช หรือ “หมอบัญชา” ลูกศิษย์คนสำคัญผู้หนึ่งที่รลองก้าวตามรอยแสงธรรมอย่างที่ท่านพุทธทาสผู้เป็น

*รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

อาจารย์เคยปฏิบัติ นั่นคือใช้วิธีการ “โบราณคดี” ค้นหาวิจัยสังข์แห่งวัฒนธรรมผ่านหลักฐานทางโบราณคดีที่สมมุติเรียกกันว่า “ลูกบิด” และเริ่มต้นที่การศึกษา “ลูกบิดปักซี่ใต้” เป็นสำคัญ แม้ว่าจะได้รับคำเตือนจากพระอาจารย์ไว้ล่วงหน้าแล้วว่า “ถึงที่สุดแล้ว การศึกษาเรื่องทำนองนี้ไม่ได้ช่วยให้พ้นทุกข์แต่อย่างใด และจะทำอะไรอย่าให้ละอายพระพุทธรูปเจ้าก็แล้วกัน” ก็ตาม

วิธีการได้มาของข้อมูลวัตถุทางโบราณคดี ประเภท “ลูกบิด” ของหมอบัญชา ด้วยวิธีการ “ซื้อ” จากชาวบ้านผู้ซูดพบ ผู้เก็บสะสมและครอบครองจากทุกพื้นที่ทุกชุมชนที่อยู่ในแหล่งโบราณคดี ในสายตาของนักโบราณคดีอาชีพ (นักโบราณคดีในหลุม) และนักวิชาการอนุรักษ์แล้วเป็นเรื่องที่น่าตำหนิ และบางคนก็รับไม่ได้ จนเกิดการวิพากษ์วิจารณ์กันไป เพราะถือว่าเป็นการสนับสนุนให้มีการขุดทำลายแหล่งโบราณคดี และเป็นการครอบครองไว้ซึ่ง “โบราณวัตถุ” ที่ถือเป็นสมบัติของชาติตามกฎหมาย แต่ก็มีคนจำนวนมากที่เข้าใจในความปรารถนาดีและเหตุผลของหมอบัญชาที่บอกไว้ในหน้าสุดท้ายของบทที่ 5 ในหนังสือเล่มนี้ว่า

“ชาวบ้านเคยมองลูกบิดเป็นเพียงลูกดินและก้อนหิน แล้วมีคนมาค้นหาเอาไปค้าขายต่อหน้าต่อตา อีกทั้งทางการที่มากวดขันห้ามปรามยังไม่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมหรือแสดงให้เห็นความเชื่อมั่นว่าตั้งใจจะรักษาหรือศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจัง เมื่อได้เรียนรู้ว่าสวยงามมีคุณค่าและพบว่ามียาราคาค่างวด จึงทำให้หันมาค้นหาลูกบิดใต้พื้นดินในบริเวณบ้านและชุมชน ในขณะที่วงการตลาดซื้อขายก็ขยายไปทั่วทุกหัวระแหง ขบวนการขุดค้นลูกบิดจึงเป็นไปอย่างรวดเร็วน่าใจหาย คาดคะเนไม่ได้ว่าจะเริ่มระงับที่ตรงไหน ในเมื่อเกือบ 50 ปีที่ผ่านมาเป็นมาอย่างนี้ จนลูกบิดและทรัพย์สินที่ตกลงหล่นเหล่านี้กระจัดกระจายหายสูญไปแทบหมด เท่าที่ทำได้สำหรับผมคือการรวบรวมรักษาเอาไว้ก่อนแล้วลองร้อยเรียงนำเสนอสู่สาธารณะให้รับรู้พร้อมกันช่วยกันคิดอ่านขยายผลดังที่ปรากฏเป็นหนังสือเล่มนี้...จะเป็นการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมจากบรรดาหลักฐานและสมมุติฐานการเรียนรู้ที่ได้ลองเริ่มไว้แล้ว...จะเป็นการยกระดับพัฒนา “การเล่นลูกบิด” ของสังคมไทยให้ก้าวไกลยิ่งขึ้น...หรือว่าจะลงลึกถึงการพิทักษ์รักษาผืนแผ่นดินและมรดกใต้ดินเหล่านี้เอาไว้ให้จริงจังก่อนที่จะสลายไปยิ่งกว่านี้ เสียทั้งพื้นที่ที่น่าจะมีหลักฐานสำคัญมากกว่าลูกบิด เสียทั้งหลักฐานลูกบิดต่างๆ เสียทั้งน้ำใจของคนที่รักลูกบิด จนกระทั่งเสียผู้เสียคนของแวดวงคนรักลูกบิด รวมทั้งผมเองและเพื่อนพ้อง

ทั้งหลายด้วย...”

หนังสือ **รอยลูกปัด (Beyond Beads)** เป็นหนังสือเล่มสวยงามขนาดพิเศษ จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มติชน พิมพ์ครั้งแรกเมื่อเดือนมีนาคม 2552 พิมพ์สี่สัด้วยกระดาษอาร์ตอย่างดีทั้งเล่ม (252 หน้า) มีแผนที่และภาพประกอบมากกว่า 500 ภาพ เนื้อหาและคำอธิบายภาพมีสองภาษา คือ ภาษาไทย และถอดความโดยสังเขปเป็นภาษาอังกฤษ

แม้สำนักพิมพ์จะออกตัวว่า “**รอยลูกปัด**” เป็นหนังสือประเภทสารคดี (ปรากฏที่มุมขวาล่างของปกหลัง) แต่เมื่อพิจารณาจากคำนำสำนักพิมพ์ คำนิยมของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี และอาจารย์ภุช ภูมะธน และเนื้อหาในเล่มแล้ว เห็นว่าหนังสือเล่มนี้มีคุณลักษณะของ “หนังสือวิชาการ” ครบถ้วน

จุดเด่นโดยรวมของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่การเขียนให้สั้น กระชับ ไม่วากวนเล่นสำนวนมากเกินไป การสื่อสารทางภาษาเป็นกันเองในลักษณะเล่าเรื่องไปเรื่อยๆ แต่ไม่เลื่อนลอย แน่นหนักด้วยสาระที่เป็นผลได้จากการศึกษาวิจัยตามวิธีวิทยาการวิจัยทางโบราณคดีและวิทยาศาสตร์กายภาพสากลที่เคร่งครัด เห็นได้ชัดเจนในบทที่ 2 ที่หมอบัญชานำเสนอผลการวิเคราะห์จำแนก (identification) และจัดกลุ่มลูกปัด (classification) ตามชนิดวัสดุ ตามรูปร่างลักษณะทางกายภาพตามที่ตาเห็นและตามที่นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านลูกปัดกำหนดเรียกไว้ตามหนังสือต่างๆ ในบทนี้มีคำเรียกชื่อแบบลูกปัดหลายแบบที่ไม่คุ้นหูของนักโบราณคดีอาชีพนัก ซึ่งชื่อเรียกลูกปัดหลายแบบเอามาจากคำที่ชาวบ้านและคนในวงการลูกปัดใช้กันแพร่หลาย ประกอบกับมีการเปิดตัวและนำเสนอเรื่องราวของครอบครัวชาวลูกปัดที่เป็นทั้งคนขุดและคนซื้อขายมานานในฐานะผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ความกล้าหาญในการนำเรื่องของผู้ที่ถูกนำยามว่า “**เป็นพวกกระทำการเถื่อนทางโบราณคดี**” และไม่เคยมีพื้นที่แสดงตัวตนอย่างเปิดเผยออกสู่ความรับรู้ของสาธารณชนเป็นสีสันและเสนอให้ส่วนสำคัญของหนังสือเล่มนี้ และยังเป็นความพยายามในการสร้างมวลชนทางโบราณคดีนอกหลุมได้อย่างกว้างขวางและ “**ใต้ใจ**” ของชาวบ้านและผู้คนนอกวงวิชาการโบราณคดีกระแสหลักมากพอสมควร

ข้อด้อยของบทนี้น่าจะอยู่ที่ตอนท้ายบทที่มีการนำเสนอกลุ่มลูกปัดตามรูปสัญลักษณ์มงคล แต่การนำเสนอเนื้อหากลุ่มหลังนี้ดูเหมือนว่าหมอบัญชาได้คิดอะไรๆ ในระดับที่ลึกซึ้งแต่เป็นเชิงนามธรรมไว้มากและอาจจะนำเสนอข้อคิดเห็นในเชิง

ความหมายและความเชื่อมากกว่านี้แต่ไม่กล้าเขียน อาจเป็นเพราะยังติดกับดักในวิธีวิทยาทางวิทยาศาสตร์กายภาพเชิงประจักษ์ คล้ายกับกลัวใครจะกล่าวหาว่างมงายก็เลยละไว้สั้นๆ อย่างนั้น ถึงอย่างไรจุดตะตุตเล็กๆ ตรงนี้ก็ไม่ได้ทำให้ความน่าสนใจของเรื่องโดยรวมเสียไปแต่อย่างใด แต่ก็เสียดายโอกาสของผู้เขียนที่จะได้แสดงความกล้าหาญทางวิชาการนอกกรอบให้ประจักษ์มากกว่านี้

บทที่ 3 หมอบัญชานำเสนอหลักฐานและข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีสำคัญ (key sites) ในภาคใต้ที่พบลูกบิดจำนวนมาก ได้แก่ เขาสามแก้ว และท่าชนะ จังหวัดชุมพร แหลมโพธิ์-ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เกาะคอเขา-ตะกั่วป่า ภูเขาทอง บางกล้วย และบางโร-คุระบุรี จังหวัดพังงา ควนลูกบิด-คลองท่อม จังหวัดกระบี่ และแหล่งอื่นๆ ลักษณะการเขียนและการลำดับเรื่องในบทนี้เป็นแบบแผนเดียวกับงานเขียนของนักโบราณคดีอาชีพ เพียงแต่ไม่มีหัวข้อและสำนวนภาษาวิชาการที่รุ่งรัง มีการอ้างอิงผลงานของนักวิชาการประกอบกับการนำเสนอข้อสังเกตและข้อสันนิษฐานเชิงวิชาการของผู้เขียนเองไว้แทบทุกแห่งที่จะสามารถทำได้ ซึ่งเป็นการแสดงความเชื่อมั่นในความรู้จักความเข้าใจได้ระดับหนึ่ง

บทที่ 4 ที่จริงแล้วเนื้อหาในบทนี้ก็เป็น การเขียนและการนำเสนอเชิงวิชาการในแบบแผนของโบราณคดีกระแสหลักทั่วไป เป็นการวิเคราะห์เชิงพรรณนาและเปรียบเทียบรวมทั้งเสนอสมมุติฐานในเรื่องพัฒนาการ เทคโนโลยีการผลิต แหล่งผลิต ทรัพยากร วัตถุดิบ อายุสมัย การค้าขายแลกเปลี่ยน และลงท้ายที่เรื่องของระบบคุณค่าความเชื่อ ศาสนา ที่สามารถศึกษาได้จากลูกบิด

ทั้งหมดนี้นักโบราณคดีอาชีพในประเทศไทยส่วนใหญ่อาจไม่ให้ความสำคัญมากนัก ด้วยถือว่าข้อมูลและลูกบิดที่ใช้เป็นหลักฐานในการศึกษามีได้มาจากการสำรวจและขุดค้นที่เป็นระบบ ไม่มีขั้นตอนทางโบราณคดีให้อ้างอิง เป็นหลักฐานที่ไม่สามารถระบุที่มาได้ไม่แน่ชัด ส่วนนี้อาจจะทำให้น้ำหนักความน่าเชื่อถือทางวิชาการลดลงไปบ้าง แต่อย่างไรผู้วิจารณ์ก็มั่นใจว่าหมอบัญชาที่เป็นคนถือศีลคงไม่สร้างหลักฐานเท็จ และคงได้ทำการตรวจสอบข้อมูลอย่างเข้มข้นในฐานะแพทย์สมัยใหม่ที่ใช้วิทยาศาสตร์เชิงประจักษ์จนเชื่อมั่นว่าลูกบิดที่นำมาศึกษาทั้งหมดพบในภาคใต้ และก็มีจำนวนไม่น้อยที่พอจะระบุได้ว่ามาจากชุมชนใด หมู่บ้านใด ซึ่งเนื้อหาและภาพถ่ายลูกบิดและหลักฐานอื่นๆ ที่นำเสนอในบทนี้ยืนยันถึงความมีอยู่จริงของวัฒนธรรมลูกบิดในภาคใต้สมัยโบราณ

เป็นวัฒนธรรมที่มีได้อย่างโดดเด่นเดียว หากสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้คนในวัฒนธรรมอื่น ทั้งไกลและใกล้ เป็นเนื้อหาและภาพที่ทำทนายต่อนักโบราณคดีอาชีพกระแสหลักที่จะต้องเข้าไปมีบทบาทในการศึกษาวิจัยและจัดการลูกบัตอย่างมีส่วนร่วมกับผู้คนในภาคส่วนอื่นๆ ที่รวมถึงนักชุด นักขาย และนักสะสมลูกบัตในมุมมองใหม่แบบกัลยาณมิตรทางวัฒนธรรมให้มากยิ่งขึ้น

ข้อค้นพบใหม่และสมมุติฐานสำคัญในหนังสือเล่มนี้ คือ เรื่องความเก่าแก่ของลูกบัตในภาคใต้ที่ผู้เขียนเชื่อว่าบางแบบมีอายุเก่ามากถึงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 4-15 ซึ่งน่าสนใจมาก แต่ผู้วิจารณ์เห็นว่าเรื่องโบราณคดีของลูกบัตในภาคใต้ควรให้ความสำคัญกับสมัยหลังๆ ด้วย เพราะน่าจะมีการใช้ประโยชน์ลูกบัตในมิติอื่นๆ นอกเหนือจากเป็นเครื่องประดับคอประดับแขนประดับกายในลักษณะสร้อยคอ สร้อยข้อมือหรือใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ ที่ใช้ลูกบัตเพียงไม่กี่สิบเม็ดเท่านั้น ควรจะร่วมกันศึกษาต่อไปว่าลูกบัตเกี่ยวข้องกับเครื่องแต่งกายของโนราที่แพร่หลายในปักษ์ใต้หรือไม่ เพราะชุดแต่งกายโนราชุดหนึ่งๆ ใช้ลูกบัตจำนวนนับพันนับหมื่นเม็ดร้อยเชื่อมต่อประกอบเป็นเส้นเป็นปึกเป็นหาง และเครื่องประดับส่วนอื่นๆ ซึ่งต้องการลูกบัตจำนวนมาก

กล่าวได้ว่า **รอยลูกบัต** เป็นหนังสือวิชาการโบราณคดีที่ต้องอ่านอีกเล่มหนึ่ง และเชื่อว่าจะเป็นหนังสือที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และชายใต้ในหมู่เกาะสม “นักเล่นลูกบัต” ทั้งไทยและเทศ เพราะเนื้อหาอ่านง่าย สั้นกระชับ ภาพสวย และที่สำคัญเป็นหนังสือนำร่องให้นักสะสมและนักเล่นลูกบัตอีกจำนวนมากกล้าที่จะเปิดตัวออกมามีส่วนร่วมภาคส่วนต่างๆ ในการจัดการลูกบัตในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ของมหาชนมากยิ่งขึ้น ขึ้นไปจนก้าวล่วงเข้าสู่ความดับสิ้นแห่งทุกซ์ได้โดยไม่ยากนัก